

הדרך לעדק רצופה פגמים ודליפות

לוי אינם יכולים לרדן בערעור, לאחר שבמסגרת בג"ץ חיזו רעה התומכת בהגשת כתב האישום החמור, וזאת גם ללא קשר לרברים המיותרים שאמרה הגב' ביניש בבית הנשיא בטקס מינוי שופטים ביום שבו פורסמה הכרעת הדיון.

לרסן את יצר הפרסום

ההגנה מן הצדק מהווה כלי חיוני לריסון הכוח המרוץ פרוז הנתון בידי התביעה. מטרתה להגן על הפרט מפני אשמות שאין להן מקום וכן להבטיח את הגינות ההליך הפלילי, בין השאר כדי להגן על נאשמים מפני השימוש שעושה מערכת אכיפת החוק בתקשורת. סגוריי של קצב טענו להגנה מן הצדק וביססו אותה על שתי טענות.

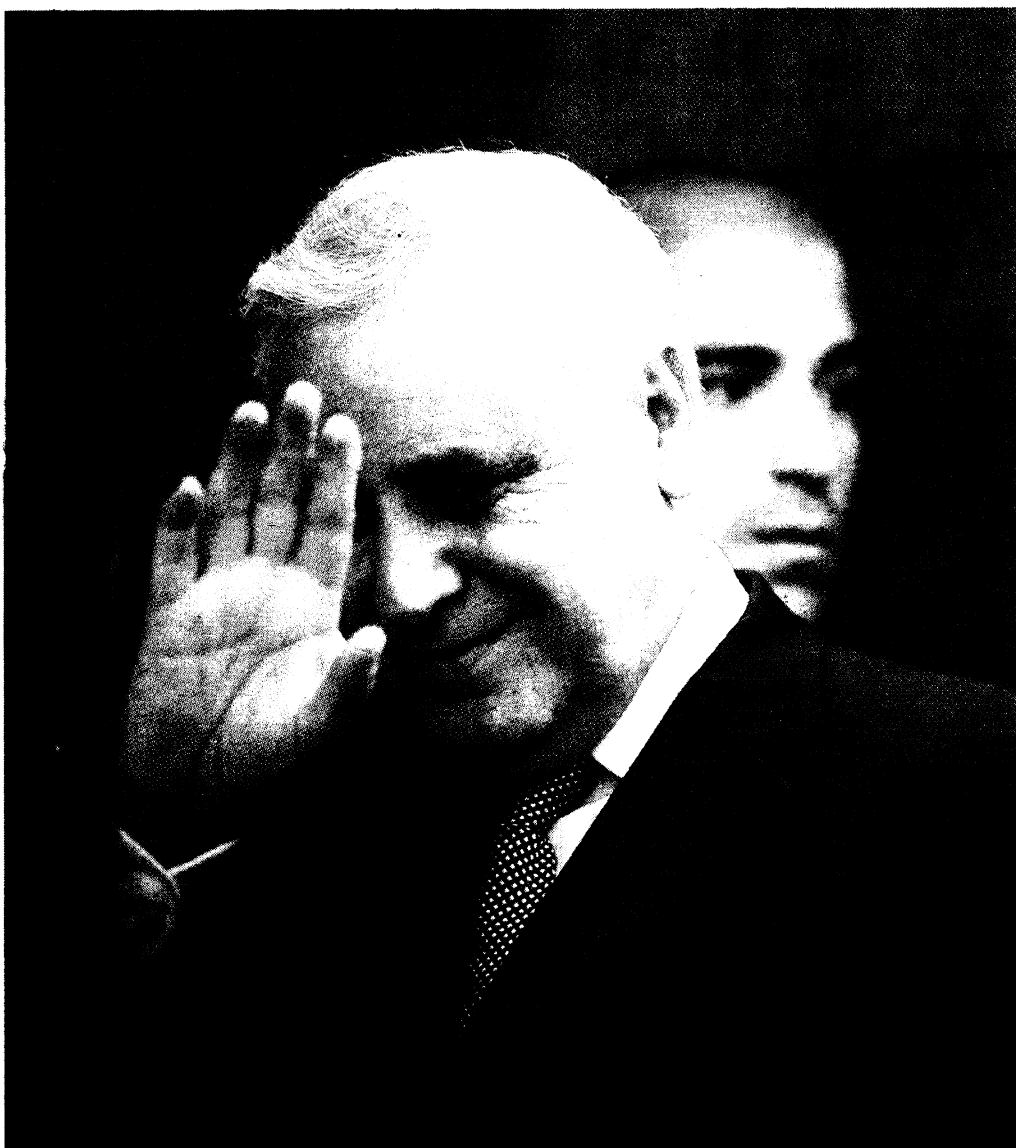
הראשונה, כך לעמדתם, הייתה "מסע השיטוי שהתנהל כנגדו בתקשורת", ההדלפות מהמטרה ומהפיקליטות והיועץ המשפטי "אשר חרץ את דינו לשבט עוד בטרם משפט", ואשר, כך נטען, "הכריזו עליו כאנס בטרם משפט... והוא הוקע בצבור כעברייני מין סדרתי". בית המשפט קבע כי ניתן לקבל טענה זו רק "לכאורה", וזאת "על רקע התנהגות מקבילה של הנאשם ובאי כוחו שאף הם לא התנזרו מהתקשורת".

לא ניתן לקבל חלק זה מנימוקי בית המשפט. רובם המכריע של "משפטי התקשורת" הנערכים לאנשי ציבור נפתחים על ידי מערכת אכיפת החוק, המרליפה חומרים לתקשורת או, כפי שנעשה בענייניו של קצב, מכריזה בגלוי על אשמתו. לנאשם, מטבע הדברים, יש עניין להשתיק את הפרשה. אולם משנעשו הפרסומים המשחירים את רמותו, מהי הברירה שנתורה לו? האם עליו להניח במשך שנים ללא כל תגובה את הפרסום מים התוקפים אותו, על המשמעות שיש לכך והאווירה שתיווצר נגדו? לפיכך, עצם תגובתו של הנאשם בתקשורת לפרסומים שמקורם בתביעה איננה צריכה לשלול את הטענה בדבר הגנה מן הצדק. מן הראוי לעשות שימוש בהגנה זו על מנת לרסן את יצר הפרסום של גורמי אכיפת החוק ואת הפגיעה בנאשמים ובהליך המי שפטי הנגרמת עקב כך.

מנגד, ההנמקה הנוספת של בית המשפט, שלפיה במסגרת המאבק התקשורתית מתחבא באי כוחו ביקורת חריפה על המתלוננות וכי הנאשם עצמו "התגולל על המתלוננות... הכל בטלוויזיה בשידור חי", אכן גורעת מעוצמת הטענה בדבר הגנה מן הצדק.

הבסיס השני להגנה מן הצדק היה נעוץ בויג'יג של הפרקליטות, שטענה בבג"ץ שסיכויי ההרשעה בעבירות האיומים הינם קלושים וכעת היא באה לבית המשפט ומבקשת הרשעה בעבירה זו. הטענה נדחתה ובצדק. כמעט כל עסקת טיעון מלמדת שהתביעה איננה בטוחה בראיותיה. כל השיטה של עסקאות טיעון מבוססת על כך שאם העסקה נדחית על ידי הנאשם, כמו במקרה של קצב, חופשית התביעה לחזור לאשמה המקורית (כשם שדחיית ההסדר על ידי התביעה מאפשרת לנאשם לטעון לחפות מוחלטת). אם לא כן, יוכל כל נאשם החוזר בו מעסקת טיעון לגרום שאף שהוא חוזר בו, נותרה התביעה קשורה לאשמה הקלה יותר שנכללה בעסקת הטיעון, שנדחתה על ידו.

בסיכום עניין זה, נראה לי שצדק בית המשפט בכך שקבע כי במקרה זה אין ההגנה מן הצדק צריכה להביא לביטול מוחלט של האישומים. אולם הגנה מן הצדק יכריח לה להיות חלקית (אף שנקודה זו שנויה במחלוקת), באופן שאם לא הגיעה עוצמתה לכך שתביא לדחייה מוחלטת של האישום, מן הראוי שיסודותיה ישמשו להקלה בעונש.

צילום: א. א. פ. מ.

קצב ביום הכרעת הדיון במשפטו. סוג כזה של הסכמי טיעון יש לאסור בחוק

כתובע, היה מסכים להסדר כזה. הרבר הופך חמור עוד יותר אם בג"ץ מחליט לבטל את עסקת הטיעון, עמדה שדגלו בה הנשיאה ביניש והשופט אדמונד לוי ברעת המיעוט שלהם. צעד כזה יוצר רושם כאילו מציב בית המשפט העליון את עצמו בראשות התביעה הכללית. זאת, שעה שעליו לשמור לא רק על ניטרליות מהותית, אלא גם על מראית עין של ניטרליות. בישראל, שבה קיימת זה תקופה ארוכה זרימה של אנשי תביעה לתפקידי שפיטה, תופעה שאותה ביקשתי לצמצם, נדרשת מצד בג"ץ זהירות כפולה ומכופלת, ובהיעדר טענה מבוססת של חוסר תום לב מצד התביעה, מוטב לבג"ץ שלא לנסות להיכנס לנעליה.

יתר על כן, בשיטתנו מכהנת נשיאת בית המשפט העליון כחברה בוועדה לבחירת שופטים, והיא בעלת השפעה משמעותית על מינוי לתפקידים במערכת. כל התבטאות מצידה, המרמזת על הצורך בהגשת כתב אישום חמור, יוצרת לפחות מראית עין של השפעה על בית המשפט הכפוף לה שידון בנושא, גם אם השפעה כזו לא התקיימה בפועל.

כעת עולה בעיה נוספת. צפוי שמר קצב יערער על פסק דינו. ניתן היה לצפות שעניינו של נשיא המדינה יתברר בפני הרכב שבראשו עומדת נשיאת בית המשפט העליון. אולם גב' ביניש (וכמוהו גם השופט אדמונד

מתוך הנחה שהרבר יאלץ אותו להסכים לעסקת טיעון כלשהי. מהצד האחר, הלחץ על הנאשם להסכים לעסקת טיעון קת הטיעון הקלה הוא אדיר, נוכח הסיכון הנורא שהוא נתון בו. בכך גדל במידה ניכרת הסיכון להרשעת פנים מפשע, אם גם בעבירה קלה יחסית.

בפרשת קצב היה הסכם הטיעון פגום מן הטעם שהער בין טיוטת כתב האישום, שכללה אישומים חמורים באונס, לבין ההסדר שהוסכם עליו היה גדול מדי. סוג כזה של הסכמים יש לאסור בין בחוק ובין באמצעות הנחיות של שר המשפטים, שהוא האחראי על היועץ המשפטי לממשלה ועל התביעה הכללית.

מחזה לא מרנין

למרות שאני סבור שהסכם הטיעון שנעשה עם מר קצב היה פגום, נראה לי שלא הייתה כל הצדקה לדיון בבג"ץ בנושא. הדיון בבג"ץ, שהיב את התביעה להציג טרדק על ההסדר הפגום וגרר אותה להטיל ספק בעדויות שעמדו לרשותה, לא היה מחזה מרנין. אולם עיקר הקושי נעוץ בעניין שונה. כאשר בג"ץ בוחן את סבירות ההסדר הטיעון לאור כתב האישום, הוא בוחן אותו מטבע הדבר רים בעיניים של תובע. השופט מציג לעצמו את השאלה, האם האדם הסביר (לאמיתו של דבר, השופט עצמו),

הסכם הטיעון שערכה התביעה עם קצב היה פגום מיסודו, אבל לא היה נכון שבג"ץ ידון בו. גם טענת פרקליטיו להגנה מן הצדק הייתה מבוססת בחלקה, בעיקר בגלל ההדלפות מצד גורמי אכיפת החוק, ומן הראוי שיסודותיה ישמשו להקלה בעונש

ברשימה זו אדון בשלושה נושאים הכרוכים בפרשת קצב, שאף אם לא עמדו במרכזה בשלב האחרון, הם בעלי חשיבות עקרונית. האחר – הסדר הטיעון, השני – תקיפת

ההסדר בבג"ץ, והשלישי – ההגנה מן הצדק.

הסדרי טיעון מעוררים שאלות קשות, שלמרות שלא נמצאה להן תשובה משביעה רצון, הפכו מרכיב מרכזי בהליך הפלילי. בסיס ההסדר הוא לכאורה פשוט. התביעה מציגה כתב אישום ומגיעה להסכם "פשרה" עם הנאשם, שלפיו יודה הנאשם באשמה פחותה ויזכה להקלה בעונש. בכך מסגל לעצמו המשפט הפלילי את שיטת הפשרה המקובלת בדיון האזרחי: תובעים מפלוגי אלף שקל, והצדדים מתפשרים על 300 שקל. בכך משתחרר פלוגי מהסיכון שיחויב באלף שקל, ואילו התובע משתחרר מהסיכון שתביעתו תידחה לחלוטין. אלא שהרמיון לתביעה האזרחית הוא מטעה. אדם יכול לנהוג ככספו כרצונו. פלוגי יכול להסכים לשלם 300 שקל, גם אם בסופו של דבר היה מתברר שאין הוא חייב דבר. האינטרס הציבורי איננו נפגע על ידי כך.

התחום הפלילי שונה לחלוטין. כאשר מציעים לפלוגי הסכם טיעון המשחרר אותו מעבירה חמורה תמורת הרשעה בעבירה קלה יותר, קיים חשש רציני שמתוך פחד מההרשעה החמורה יודה פלוגי בעבירה שלא עבר כלל. התוצאה היא הרשעת חף מפשע, עניין חמור ומראי, שאיננו רומה כלל לתשלום שאיננו מגיע בהליך אזרחי.

מהצד האחר, הוויתור של התביעה על הסעיף החמור עלול לגרום לכך שעברייני מסוכן ייצא פטור בעונש קל, ובכך יפגע אינטרס הציבור. למרות זאת הפכו הסדרי טיעון נוהג נפוץ, לא רק בשיטתנו, אלא גם במדינות אחרות. ההסבר המקובל הוא שהם חיוניים לתפקודה היעיל של מערכת המשפט, שאחרת לא תוכל לעמוד בעומס.

ההסבר הנראה לי הוא ספקני יותר. אילו היינו בטוחים שבכל מקרה יש בידי בית המשפט לגלות את האמת, כי בשום מקרה לא יורשע חף מפשע ולא יזכה עברייני שפשע, מוטב היה לוותר על הסדרי טיעון ואף לאסור עליהם כליל. דא עקא שאין אנו בטוחים בכך. אנו יודעים שאדם חף מפשע עלול להיות מורשע גם בהליך משפטי מלא, ומנגד עברייני כבר עלול לצאת פטור בלא כלום. לפיכך אנו משלימים עם פשרה שלפיה זוכה עברייני בעונש קל יחסית, פתרון הנראה עדיף על פני תוצאה אפשרית של זיכוי מוחלט. באותה מידה אנו משלימים עם האפשרות שאדם חף מפשע יורשע (בהסכמתו) בהסדר טיעון, שכן אנו ערים לכך שלמרות חפתו הוא עלול להיות מורשע גם בהליך משפטי מלא, ואם כך, מוטב שיורשע במסגרת הסכם טיעון ויזכה בעונש קל בלבד.

דברים אלה אינם מסירים לחלוטין את הבעייתיות שבהסדרי טיעון, ונדרשים כללים מנחים כדי להבטיח שמחירו של הסדר הטיעון לא יהיה גבוה מדי. כלל חיוני אחד הוא שאסור שהפער בין האישום המקורי לבין הסדר הטיעון יהיה עמוק מדי. לדוגמה: נניח שהתביעה מאשימה את פלוגי ברצח. הסדר טיעון שלפיו יודה פלוגי בהריגה שבגינה יישלח לתקופה ממושכת לכלא (אם גם פחותה מוז שהייתה נגזרת עליו בעבירת רצח) עשוי להיות סביר.

אולם נניח שבמקום זאת מוצע הסדר טיעון שלפיו יודה פלוגי הנאשם ברצח בגרימת מוות ברשלנות ועוין נשו יהיה מאסר על-תנאי בלבד. זה הסדר טיעון פסול, שאין להרשותו. הטעם לכך הוא כפול: מצד אחד, יש בו פיתוי לתביעה לייחס לנאשם עבירות חמורות במיוחד,